

Planinski Vestnik

Glasilo „Slovenskega Planinskega Društva“

XXI. letnik

1921

Štev. 6. in 7.

Kaluder, Lanževica, planina Za Skalo.

Dr. H. Tuma.

a) Kaluder 1980 m.

Dne 22./8. je nastopilo dolgo pričakovano lepo vreme, ono lepo jutro v Alpah po daljšem deževju, ko je nebo čisto ko steklo in zrak v daljavo prozoren, da stojé gore in planine pred očmi kakor mogočna krasna podoba. Kljub slabi noči sem bil čil in vesel ter sem hitro oprtal svoj nahrbtnik. Prtljago z brašnom in nepotrebnim turističkim orodjem sem pustil v stanu z nalogo svojemu vodniku Pavru, da vse skupaj prenese v planino „Za Skalo“, kjer bi imel prenočiti drevi. Sam sem odrinil s pastirjem Martinom in z domačim vodnikom Tomažem Kavsom, vulgo „Matijevec“.

Kakor že omenjeno, so vodniki zanesljivi vsak le za oni kraj, kjer ima svoje vsakdanje gospodarske opravke. Za planino na Črnem vrhu je bil merodajen stari pastir Martin, ki že od mladega pastiri po Črnem vrhu in zato pozna točno vse ozemlje v mejah planine; izven te pa ve le površno kaj povedati o bližnji Lepenji in Dupli in celo malo o sosednji planini „Za Skalo“. Ker sem imel isti dan prestopiti iz planine Črni vrh na ono „Za Skalo“, sem bil naročil že prejšnje jutro v Bersniku posebnega vodnika za to planino in Plazje. Tomaž Kavsa se je izkazal precej nevednim, dokler smo hodili po planini Črni vrh; bržko smo pa prestopili mejo planine „Za Skalo“, je bil takoj domá. Zopet dokaz, da je mogoče sestaviti točno nomenklaturu le s pristnimi domačini v naj-ožjem pomenu besede. Martin, dasi 70 let star, je hodil prožnih korakov kakor mladenič in z bistrimi svojimi očmi je videl tako daleč, če ne več, kakor jaz z daljnogledom.

Ob 5. ¹/₂ smo odrinili iz stanu v smeri proti Škrbini vrh Ruše (1752 m). Kakor je bil pastir Martin izboren hodec, tako se je tudi na njem pokazala razlika med izurjenim planinskim vodnikom, kakor je Paver, in navadnim pastirjem. Dočim Paver izbere ono smer, o kateri ve, da je turistično zanimiva — mu ni torej mnogo na naporu in plezanju —, hodijo pastirji instinktivno vedno po onem potu, ki stane človeka najmanj truda, zaradi tega po ovinkih, in prečijo police tako, da se ne pleza prestrmo in da se varnim, zato pa hitrejšim korakom pride v istem času na željeni cilj, kakor bi ga turist izgubil plezaje naravnost. Le kadar preti nevarnost in gre rešiti živino, takrat tudi kozarji ne poznajo nobenega truda ne bojazni; takrat plezajo po lovtih in ob prepadih kakor divja koza in takrat obstane med pečevjem marsikatera žrtev posebno ob hudi uri.

Posebi se razume, da je pastir Martin hodil v cokljah in da je imel neokovano palico. Deloma je taka tudi boljša od cepina, ker je lažja in po gladki skali manj drsi. Sicer je pa interesantno opazovati pastirja, kako malo rabi svojo palico. Služi mu bolj za balanciranje, nego za oporo, ali pa pri skoku. Tudi tega se ogiblje, dasi skače ko koza, kadar je sila. — Tako nas je peljal Martin po ovinkih in najzložnejši poti na Kaluder. Vrh Kaluder ima svoje ime po obliki*) celega dolgega grebena proti jugu, ki potem zavije v polukrogu na Lanževico. Kaluder je torej pravzaprav ime za ves ta polukrog, dočim se rabi sedaj le za vrh 1980 m. Raz Škrbino smo se spustili po gostem, rosnem drnu, nekoliko nizdoli proti Lepenji na levo po strmih policah in travnatih lovtih, polnih planinskega cvetja, vedno po drnu do vrh Kaludra. Vrh je porasel z redkim pritlikavim ruševjem. Iz stanú na vrh smo rabili točno eno uro hoda.

Raz Kaluder je krasen razgled daleč na okoli; saj moli Kaluder precej prosto proti severu ter daje pregled velikega dela Julijskih Alp. Mene je seveda najbolj zanimal pogled gorske rajde od Krna do Kozjega brega na levem pobočju Lepenje, na Lepenjo in po drugi strani na pogorje, ki meji Goriško in Kranjsko na Bohinj, in na rajde gor, ki sečejo celo gorsko planoto med Bohinjem in Sočo približno v sredi od Velike Babe (2014 m) čez Lanževico, Kol, Vrata in Čelo na Lope.

Imena gor nad Lepenjo mi je Martin napovedal s pridržkom, da se moram še točneje informirati v planini „Za Grebenom“ (1222 m v kotu Lepenje) tako-le: zeleni gozdnati Kozji breg (nad Sočo, 1265 m), Srednja Špica (1808 m), Lipnik (1867 m), Vršič (1897 m), Brdo. Med Vršičem in Brdom pelje čez „Ruše“ steza čez Greben iz planine „Za Grebenom“ v Dreženjsko planino „Za Krajem“. Ves greben od 2102 do

*) Glej opazko Pl. Vestnik XX. str. 69.

2014 m je po vojaškem zemljevidu Vrato, višina 2102 m je Lopatnik; Martin mi ga je imenoval Šajterna; pod njo nekoliko nižje stoji ravno nad planino „Za Grebenom“ stožec, zeleničasti Skutnik. Skutnik je pogosto ime gor v zahodnem delu Alp na Goriškem in v slovenski Italiji, ki je podoben poveznjenemu kotlu za sirjenje, t. j. skutniku. Pomaknjen nad Lepenjo stoji Veliki Lemež 2041 m. Ime ima od oblike in zapira Lepenjo na tolminsko stran. Na levo tik Velikega Lemeža je Krn 2245 m, daljši hrbet Batognice 2163 m in Krnu podobna špica 2178 m, Peski. Malo na levo pred njimi je obli Šmohor 1913 m. Pod njim je planina „Duplje“. Šmohor bi bilo menda tolmačiti s tem, da je gora jako solčna in živini pristopna že okoli sv. Mohorja, t. j. 12. julija.

Od planine na Črnem vrhu polagoma in složno, vzporedno z grebenom Kaludra, se vleče proti jugu gorski dol Babnik. Greben od Kaludra proti jugu do vrhovišča 2014 m se imenuje „Obrezje“. Zahodno pobočje Obrezja je precej zeleno, vzhodno golo, gruščato.

Odstopili smo s Kaludra na desno — zahodno — stran, ter po drnu zavili pod vrh 1900, ki je nekoliko špičast in se imenuje Prst, ter pustivši ga na levem prestopili čez plitvo škrbino doli po produ v Babnik. Prva špica od Prsta naprej se imenuje Čir (bržkone Čer — die Felsspitze), od koder se greben polagoma dviga do najvišjega vrha v rajdi, Velika Baba (2014 m) nad planino Duplje. Nekoliko na levo nižje od nje in brez kote je prava „Mala“ Baba. V smeri proti Šmohorju je Gnjilica, od drstečega kamenja. Ob Veliki Babi zavije lanec proti vzhodu v „Šmihelov Rob“. Mimo njega čez sedelce „Zelena Škrbina“ pelje pot iz planine Črni vrh in skozi Babnik proti Tolminski. Sledi „Glava nad Zeleno Škrbino“ 1936, za njo položno sedlo Predolina. Čez Predolino se prehaja iz planine Črni vrh skozi Babnik na Kranjsko, po „Dolnikih“ v planino Govnjač pod Bogatinom, ali pa na desno v „Za Lepoč“ in v Dupeljsko planino. Panoga proti jugu od Zelene Škrbine se končuje in vrhuje v 1951 m — „Velika Mentura“. To ime je gotovo laškega izvora.

Sledovi italijanskih pastirjev in sirarnic se izza XI. stoletja dajo zaslediti po celem Tolminskem in celo na Bohinjskem. Tako je pod Krnom planina Kášina in nad planino Zapotok v Gorenji Trenti kažejo pastirji še kamenitne temelje nekdanje sirarnice „Italijanska koč“a. Po ustnem sporočilu se vé o bojih med italijanskimi in slovenskimi pastirji za paše, posebno hudih na meji med Rezijo in Dunjsko dolino, in v Kobariškem kotu do časa Marije Terezije; konečno so povzročili regulacijo meje med Beneškim, Bovškim in Koroškim, seveda žal nam na škodo.

Dol Babnik smo prečili ter zavili po škrapljastem (Karren) kraškem terenu, polnem lukenj in razpok, v ovinkih sem in tje, na desno in na sedlo Predoline. V slabem vremenu in megli bi tod brez točnega znanja planinskega kraja in ovčjih stez bilo težko dobiti prave poti.

b) Lanževica 2003 m in Kol 2001 m.

Iz Predoline po solčnem in položnem južno-zahodnem pobočju smo dospeli ob 8.10 predp. na Lanževico, v dialektičnem izgovoru „Lanšebca“; Od tega je prešlo ime na stare vojaške zemljevide „Lansepza“. *) Iz Kaludra čez Babnik na Predolino in na vrh smo torej rabili skoraj poldrugo uro, dasi smo hodili z lahkim in spešnim pastirskim korakom. Lanževica ima centralno lego na širni planoti med Sočo in Bohinjem.

Vrh ni izrazit, teren je prodat in drstav, mestoma pokrit z lahkim drnom. Iz Lanževice se ima posebno lep pogled na mejno pogorje Tolminsko-Bohinjsko, od Bogatina dalje pa do Črne Prsti. Pod teboj v dolinja Komna in pod njo Bohinjska dolina. Jezero se ne vidi, pač pa Bohinjska Bistrica s kolodvorom. Nad Komno je obli Srednji vrh 1870 m. Po terenu se da sklepati, da je pred stoletjem ves prostor Babnika, okoli Lanževice in Srednjega vrha, moral biti travnat, ker je povsodi med drstvijo in prodom ohranjena črna prst, sem in tje tudi drniči, tako da se drobnica še vedno pase po črez po vseh vrhovih Vrh Lanževice, na gorkem solncu in svetlem zraku, smo se zdoobra odpočili celo uro. Kmalu po pristopu smo začuli pod seboj v smeri proti planini zvonce drobnice in krike črnovrških pastirjev. Pozneje so nas prišli pozdravit in so zopet pohiteli za čredo.

Vrh Lanževice sva se s Kavsom ločila od Martina ter se spustila po vzhodno-severni šiji Lanževice in pod slemenom, ki se vleče od Lanževice čez Kol, Velika Vrata, Čelo do Vogla, sprva po grušču, proti Kolu na škrapljastem svetu. Čez dolgo sleme vodita dva prehoda, oba iz planine „Za Skalo“ v planino „Na Kraju“ in v Komno. Prvo sedlo (1880 m) se imenuje „Škrbina pri Oslih“. Od tam naprej postaja teren kraški. Drugi prehod iz planine „Za Skalo“ je tik pod Kolom in se imenuje „Čez Fondo“. Tudi to ime je očitno laško in utegne prihajati od majhnih lepoč, ki se vrste med škrapljastim terenom. Prostor od Srednjega vrha proti jugu do Tolminskih gor do roba na Ukanco, se

*) Beseda je od „lanež“, t. j. travnata livada, po kateri raste obilo gorskega lanú. Tega lastnega imena je vse polno po Julijskih in Furlanskih Alpah: Lanes na koroško-laški meji, Lanes 1515 nad Huminom (Gemono), Lanz nad Paularo, imenovan že v glossarju Pramperi leta 1070, Lanež pod Črnelško špico, Lanževica poleg Kaninske kočé, Lanževica v Koritnici in druge.

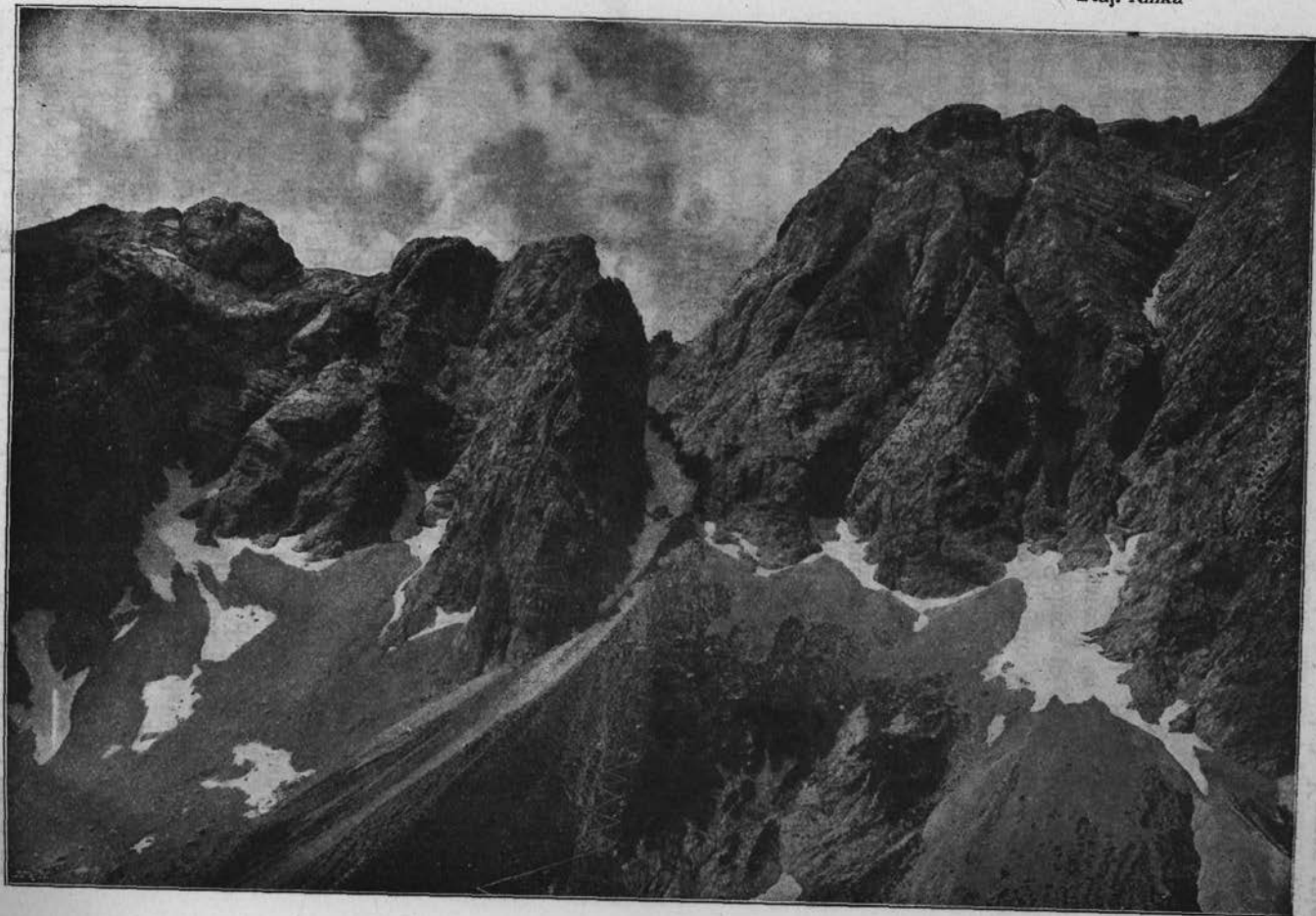
imenuje Komna. Steza od Škrbine pri Oslih pelje čez dolino 1613, kjer je izvirek in luža, okoli pa kakor zelena oaza „Na Poljani“. Odtod na levo pelje steza v planino Lepoče in v dolino Zajezzerom (t. j. Sedmerih jezer). Gozd, ki deli Komno od doline Zajezzerom, se imenuje Rijavka. Meja med planino Za Skalo in Črnim vrhom je sleme „Konj“, ki se vleče od Lanževice na severo-zahod. Kanjec (1634 m) je zadnji nos hrbta Konja, ki se v točki 1699 m imenuje Požgana Glava.

Kol (2001 m) se dviga komaj dobrih 100 m absolutne višine iz gorskega slemena, ki prihaja od Lanževice. Ima dva vrhova: Veliki in Mali Kol, ki sta na sredi kakor preklana. Radi tega sem mnenja, da je pravo ime Kal, kakor gora enake formacije nad Trstom, katero so Italijani prevedli po pravem pomenu v Monte Spaccato, t. j. preklana gora. Bržkone je ljudska etimologija napravila pozneje Kol in soški pastirji ga razločno tako izgovarjajo. Ostanimo torej pri tem imenu. Vojaški zemljevid je do zadnjih izdaj vedno rabil Kal.

Na Veliki Kol sva stopila s Kavsom ob 10.20 in polezla potem v četrto ure dol in gor tudi na Mali Kol. Oba Kola sta škrapljasta (schrattig, karrig). Kol je viden skoraj z vseh strani zahodnih Julijskih Alp. Enega najbolj mičnih pogledov na Kol sem imel na svoji turi na Poliška Brda (Cima verde, 2654 m nad Zájzero). Ravno, ko se pleza v zagati pod vrhom, preden se zavije v težavni severni kamin, se zagledata preko Srednje Škrbine med Koštrunovo Špico in Nižnjim vrhom ter preko škrbine med Snežnim vrhom in Veliko Bavho v skupini Jérebice, daleč v ozadju razklana dva vrhova Kola. Neznansko lep pogled s Kola je na dolino Zajezzerom, Lepoščino in gorenjo Komno, na pečine Kopice in Tičarice, zad s Triglavom, na mejne Tolminske gore in na Bohinj. Proti jugu so nagromadene mogočne lašte in škraplje do 1820 m „Kraj Kola“. Tik pod tem vrhom pelje steza iz Poljan v Lepoščino. (Lepoščina se imenuje dol planine Lepoče v Gorenji Komni). Proti vzhodu je „Osojni Kol“. Skalnati in z rušjem pokriti skladovi od Velikih Vrat dol proti Osojnemu Kolu se imenujejo Kosmata Lašta, vzporedno nad dolom Lepoščine od 1821—1800 pa gozdnato Brinje.

Na Kolu sva ostala okoli pol ure. Solnce je vroče pripekalo in razbelilo gole orjaške lašte in škraplje, po katerih se odstopa od Kola. Te škraplje so globoko režaste po 2—4—6, da celo 8 m globoko, na površju pločate ali rezate kakor orjaški, skrhani noži. Hoja je vsled tega jako opasna.

Pozabil sem, da se ob razbeljenem pečevju razbela tudi kovanje na čevljih in da vsled tega silno polzi. Za naše kraje so po moji izkušnji gorske okovanke, kakor se nosijo po severnih in srednjih Alpah (model Goisern in dr.) nepraktične in izkušeni moj vodnik Komac raje

Turski Žleb

nosi navadne okovane čevlje z opetnico. Vsled lepo vspele ture od ranega jutra naprej in zame novega planinskega sveta sem bil dobro razpoložen. Zdelo se mi je, kakor bi imel turo že končano; tako sem postal nepreviden in pri skoku od rezate lašte na drugo mi je noga izpodrsnila, da sem padel v široko, na dnu travnato režo med ostrinami škrapelj. Turist, kadar vidi da pade, se mora bliskoma vreči s celim životom na tla, posebno kjer je na razritem terenu ali nad prepadom. Nikdar se ni loviti, da bi obstal. V trenutku, ko je letel gornji del telesa ravno na ostri rob lašte pred mano, sem se vrgel s prsi, kolikor mogoče poševno nanjo in držal levo roko préd se. Tako sem se rešil nevarnega pada z glavo ali navpično na prsi, odnesel sem pa široko in globoko zarezo na mesnatem delu levega spodnjega lahta od zapestja do komolca.

Kavs, ki je stopal pred mano, se je prestrašeno ustavil, ko je zaslišal šum izpodrsljaja in padca, še bolj pa, ko me je videl nepremičnega ležati na skali, da bi prišel do sape: padel sem ploskoma na prsi, da nisem mogel precej dobiti duška. Preden pa je Kavs priskočil, sem bil na nogah, kri mi je cvrljala iz dvignjenega, pretrganega lahta. Šele ko sem se glasno zasmel, je Kavs videl, da ni nič hudega. Vzel mi je iz nahrbtnika čisto belo ruto, motvoz, dermatol, in stekleničico arnike. Ko je kri dovoljno odkapljala, mi je zalil zarezo dobršno z arniko, obložil rano z dermatolom, povil ves laket z ruto in precej krepko povezal z motvozom. Čutil nisem prav nobene bolečine, le skrbelo me je, da se rana ne razboli prihodnja dva dneva in da ne bom mogel rabiti roke. Stopati je bilo sedaj seveda jako previdno, ker sem v eni roki držal cepin, drugo levo pa sem moral držati kolikor mogoče mirno ali prosto pred seboj ali naslonjeno na prsi.

Pot nizdolu je šla vedno po rezastih in ploščastih laštah, po razpoklinah z ruševjem, skoraj enako težavna, kakor vrh jerebiške Bavhe. To orjaško škrapljišče zopet vidno kaže, kako so goline v naših planinah nastale vsled pogrezanja prsti med razpokline in vsled razsuševanja in razpokanja skladastega apnenca. Lepi žlebiči po škrapljastih skalah pa nikakor niso, kakor trdijo nekateri, izmiti od vode, marveč kaže vsa podoba, da so nastale po kemičnem izluževanju od korenin, grmovja, drevja in rastlin. Šele ko so bile skale razgaljene, je voda žlebič še bolj ogladila, tako da izgleda marsikatera škraplja kakor umetno z dletom izdolbljena. Posamezni macesni, ki stoje sedaj še vrh lašt, jasno kažejo, da je enkrat prst segala do površja škrapelj in jih pokrivala; kajti drugače bi bilo nemogoče, da deblo macesna prav sedi na goli skali in pošilja globoko doli v razpoko sedaj tudi že razgaljeno, mo-

gočno korenino. Pomanjkanje prsti torej, ki je poniknila med razpokline skalovja, to je pravi vzrok razgozdovanja višjih leg naših Alp. Pravi slepci morajo biti naši gozdni tehniki ali pa je nesrečna dedukcija, priučena po knjigah, ki jim narekuje kaj drugega. Priroda sama tu gori bi jih kaj boljšega učila!

Medpotoma so mi uhajale misli v daljno davnino. V teh krajih nad Bohinjem in nad Sočo je moralo enkrat biti krasnih zelenih pašnikov in orjaških gozdov smrečja in macesna. Ko sem sedel na Lanževici in na Kolu ter imel pred seboj prostrano gorsko planoto dolenje in gorenje Komne, ko sem prečul nekoliko noči med našimi kozarji na planinah, se mi je vedno bolj vsiljevala misel, da se je v gorskih zatišjih in v visokih solnčnih legah naš pastirski rod ohranil po svojem mišljenju in svojem življenju danes tak kakor je bil pred tisoči let.

Od Kola se vleče proti severu laštasti greben preko 1947 m na malo zarezo 1927 m, imenovano Velika Vrata, in dalje se dvigaje na 2131 m („Glava za Bajto“), na Čelo 2227, Vršac 2234 in Vogel 2348. Ves čas od Lanževice naprej čez Kol in do Vogla teče kranjska in goriska meja. — Spustila sva se od Kola doli po laštah do steze, ki prihaja od Velikih Vrat. Pot je sicer zaznamovana po SPD, a znamenja so že zbledela in ker je teren poln dolin, razpok in ovčjih stez, je za neizvežbanega turista ob slabem vremenu jako negotova. Pot iz Bohinja čez Komno v Sočo nam je opisal prof. Šimon Rutar (glej P. V. V. stran 185.) Ta pot je bila ena prvih, katero je SPD zaznamovalo že 21. in 22. avgusta 1893. Hitelo se je, ker je pot zaradi megle bila šteta kot jako nevarna in so se večkrat izgubili celo domačini. Prof. Rutar poroča, da je v kratkem času do jeseni 1892 poginilo 6 oseb v skalnatih puščavah med Bohinjem in Sočo. V Rutarjevem opisu je treba izpraviti ime za potok Bersnik, katerega je prekrstil v Brusnik. Prof. Rutar je sploh zapisal imena tako, kakor so bila njemu lažje umljiva.

Pod Velikimi Vratmi je zelena dolina „Za Bajerjem.“ Nad njo proti severu so mizasta Skrila. Vzporedno z grebenom Čela se vleče od 1952 m (t. j. Krajna Ruša) do 2020 m Rušje, drug greben Po dolini za Bajerjem pelje pot iz planine „Za Skalo“ čez Fondo desno pod Kolom v dolenko Komno. Vzporedno s to dolino je druga daljša Velika Predolina, ki je takoj za planino in proti vrhu Krnic [1874 m]. To dolino zapira proti planini skalnata glava. Skozi Veliko Predolino pelje pot na Škrbino pri Oslih (1880 m). Vse doline, ki se nižajo proti planini „Za Skalo“, so polne stegen in močno zamirjene. Drn in drevje kaže na nekdanjo bujno rast, ki pa gine s pogrezajočo se prstjo med poklinami in režami pečevja že od stoletja do stoletja.

c) Planina „Za Skalo“ 1516 m.

Ob $\frac{3}{4}$ 1 sva stopila s Kavsom na solnčno planino „Za Skalo“, ki je lepo vidna iz Soške doline, ker stoji ravno na robu planote. Ime ima od pečnate glave tik ob planinskem stanu, ki ves stoji ob pečnatih skladovih. Spravnika ni bilo doma. Paver pa je bil že malo pred nama prišel. Pogon je odurno gledal nova prišleca, četudi je nekoliko poznal Kavsa. Spravnik mu je bil zabičil, da mora stan dobro čuvati; vsled tega so bile tudi vse prošnje zaman, naj nam da nekoliko skute. Še sirotke nama je komaj privoščil, ki je vendar v planini vsakomur gostoljubno na razpolaganje. Ponujal sem mu denarja z lepimi besedami, pa je bilo dolgo zaman. Sicer me ni toliko gnala lakota kakor šala, da se je končno dal pogon le preprositi ter nama je prinesel majhen košček skute v leseni skodelici.

Polezel sem nato na lepo oblo glavo nad planino ter zrl po krasnem planinskem svetu pod seboj in okoli sebe. Popoldne sva se dolgočasila in stikala s Kavsom po bližnji okolici in dolgo časa sedela na zeleni polici pod „Krajno Lašto“, obronek pod Ruščjem 2020 m, s prostim razgledom po dolini Bersnika in Soče, ravno nasproti Bovški Grintavec. V polici je majhen studenček, a voda komaj crlja, vendar mora služiti, kolikor se je v koritu nabere čez noč, živini in pastirjem. Radovedno so prihajale koze k nama, posrkale nekoliko vode iz korita, nas ogledavale in se zopet počasi izgubile na pašo.

Pod planinskim stanom se je nabrala že zgodaj popoldne čreda ovac, znamenje, da ni bilo gospodarja doma in da so si pastirji privoščili nekoliko počitnic. Mesto da bi zaganjali ovce na pašo, spravili so se skupaj v planinskem stanu in peli in rajali, da je bilo kaj. Drobnica pa je leno plegala po gnojnatem bregu pod stanom. Kavsa mi je razlagal gospodarstvo po planinskih stanovih. No, ne ponavljam tega, ker nam je to opisal že točno Trentar.

V planini „Za Skalo“ je 440 ovac in nekaj čez 300 koza. Tekom poletja so se ubile tri ovce, tri so poginile vsled strupene hrane, ena koza je poginila v škrapljah. Koze so namreč jako sladkosnede in ker na dnu vlažnih jam raste mehka in sočna muravica, se koza pač splazi ali skoči na dno, nazaj kvišku pa več ne dožene skoka. Dolge dneve in noči mekeče po pomoči, ako pa je preveč stran od dnine, je pastirji ne morejo zaslediti ali jo dobe šele, ko je prepozno. To kaže, kako težavno pašo imajo Sočanje. Škodo trpe dotični lastniki živine sami brez vsakega zavarovanja. Lahko bi bilo združiti vse gospodarje vsaj od leta do leta v nekako zavarovalno družbo, da bi vsi nosili škodo, a

ni nikogar za iniciativo. Vsako leto pogine približno $1-1\frac{1}{2}\%$, redko tudi 2% živine. Prišlo bi na vsako glavo ostale živine plačati le majhen del zavarovalnine. Paša v planini „Za Skalo“ je težavna tudi zaradi tega, ker meji z Bohinjskim in je boljša paša onkraj meje. Ovce silijo le v Komno in čez Krnice dol proti Poljanam. Bohinjci često zarubijo drobnico, jo odženo v dolino in županstva jo potem prodajo na javni dražbi. Ker Sočanom ne kaže delati dolge poti v Bohinj in plačevati odškodnine skoraj več kakor je vredna žival, se niti ne zmenijo za odgnano živino.

Svojčas, ko je jela propadati paša drobnice na Bohinjskem in takrat, ko je bil prostor Zajezerom in Komno v lasti družine grofa Cojza, so imeli Sočani priložnost, da bi kupili za mal denar celo Komno, spodnjo in gorenjo, z vsemi planinami Gonjač, Na Kraju, Lepoča in Pri Jezerih. Šlo se je za K 24.000.— Polakomnila pa sta se dva gospodarja iz Soče, da bi sama ceneje kupila; tako sta zamolčala kup in Sočani se morajo sedaj zadovoljevati s planinami Črni Vrh in Za Skalo, ki so v primeri z bohinjskimi planinami jako borni. Sočani pa so pravi alpski pastirji, in širna planota Zajezerom in Komna bi bila zanje kakor nalašč. Poleg tega je bilo takrat pod Komno in v Jezerski dolini še mnogo lepega gozda, kar bi se sedaj imenitno izkoriščalo in bi občina Soča bila ena najbogatejših na Primorskem. Kmečki egoizem pa je storil že dokaj zla, ravno kmečkemu ljudstvu samemu, in tako so zamudili Sočanje ugodno priliko, razširiti svoje gospodarstvo. Ker tudi bohinjski kmetje niso znali porabiti prilike, da bi odkupili svet graščini, se danes šopiri Zajezerom in po Komni tuji velekapitalist. Porabila je priliko nakupa kranjska industrijska družba. Vgolila je Komno in Zajezero najlepših gozdov in sedaj morajo Bohinjci plačevati zakupnino za pašo. Velikomestni lovci pa vedno bolj zožujejo pašnike in utegne priti čas, ko le še sem in tje zazvoni pastirski zvonec po dolnji Komni in Zajezerom.

Tako sva s Kavsom tarnala in premišljala do mraku, dokler se ni vrnil spravnik. V planini Črni Vrh je prejšnji dan veselo življenje vršilo med pastirji, v stanu „Za Skalo“ postalo pa je po prihodu spravnika precej mrtvo. Pastirji so bili še skoraj otroci, četudi je že vsak imel med zobmi svojo čedrico. Pastir, od pogona gor, misli, da ima pravico do čedre in deloma jo tudi potrebuje, ko dolge dneve prelakuje po dninah. Soški in trentski kozarji se namreč najedo le zjutraj rano preden ženó čredo na dnino, potem pa nimajo nobene jedi in navadno tudi ne pitja več, dokler se ne vrnejo proti 5. ali 6. uri popoldne v planinski stan pazaj. Torej si dolge dneve preganjajo žejo in lakoto s čedrico. Iz navade pa jo prižge tudi v stanu pred in po molži. Ko se proti večeru

pastirji vrnejo, jih čaka žmitek ali kosć. Žmitek napravi spravnik zjutraj po siru in skutu. Kadar se mleko zasiri in ko se še loči greba, vzame spravnik od grebe kos proč in ga postavi v leseni posodi na stran. Ko je napravil sir in skuto, dene v sirotko spravljeni kos sirne grebe, zalije s pričnim mlekom in vse premeša in prekuha, nakar se stvari precej čvrsta greba, prijetnega okusa. Žmitek je na planinah nekako za posladek in nagrada za težavnejše delo. Jed je res slastna, kosi žmitka so kakor položčeni (glasiert) tako, da med zobmi kar zaškriplje. Spravniki so prav ponosni, ako jih pohvališ zaradi dobrega žmitka, ker se po njem sodi o njegovi kuharski zmožnosti. Pravijo: spravnik, ki zna zvariti dober žmitek, dela tudi dober sir. Saj je tudi med prostimi kozarji nokoliko gourmandov, ki izražajo svojo sodbo na žmitku!

Ko so se pastirji vrnili, in sicer le oni z dne, jim postavi spravnik veliko skledo (jestnik) žmitka na stenice, t. j. na pregrajo med molznico in kuhinjo s široko desko po robu, pastirji pa obstopijo stenico od obeh strani ter zajemajo žmitek z lesenimi žlicami, katerih lopatice so široke ko človeška dlan, zato pa jako kratke. Vsak pastir ima tako svojo vevničasto žlico zataknjeno v tramu nad jestnikom. Mestnemu človeku se mora šele kazati, kako je treba jesti s takimi lopatcami, ker jo je zatakiniti v usta po strani, tako da gre z ožjim delom v usta in se šele v ustni duplini obrne. Le redkokje se sploh dobi v planinskem stanu kositrena ali pravilno izrezana lesena žlica. Sploh so potrebe kozarjev in spravnikov skrajno skromne, tako da niti ne dobiš malega lončka, da bi skuhal kavo ali čaj, ne ponve, ne kozice! Ko zem se začudil, da ni v stanu drugega nego skutnik za sir, kotlič za polento, lesene škodele in široke žlice za žmitek, mi je spravnik lakonično odgovoril: „Čemu pa? Saj ne jemo drugega nego skuto, polento in žmitek; za to je posode dovolj!“ Mož je imel konečno prav. Kuhati smo si torej morali kavo in čaj v kotlu za polento in ko smo ga izpraznili, smo še enkrat zavreli v isti posodi krop za konzerve v puščicah. Le v planini na Črnem Vrhu smo bili toliko na boljšem, da smo imeli na razpolaganje kositreni korec za vodo, ki nam je služil kot ponev. Drugod pa je bil tudi korec široka lesena skodel z dolgim ročajem.

Prenočil sem zopet na deski v spalni vreči. Četudi se človek zbudi vsakokrat, ko se je treba preložiti in se kosti na trdi deski precej preležajo, sem razmerno dobro spal, vsaj toliko, da sem se odpočil.

Na zasneženi Triglav.

J. K. in T.

Na veliko sredo, 30. marca 1921. Triglav je daleč v dol zavit v snežni plašč, mi pa gazimo sneg skozi Kot na vrh.

„Hoj, Milan, zakaj dirjaš in napreduješ po boljševisko? Počakaj!“

„Kje sta tičala? Mislil sem, da vaju ne bo več.“

„Kaj pa, ti lahko dirkaš, ki imaš krplje; nama pa se udara do podnožja. Ali bomo že kmalu na vrhu Kota?“

„Ne pred temo, če bosta tako počasi lezla.“

„Huda je, huda. Menil sem, da bo sneg držal in da bomo z derzami po njem drčali. Zdaj pa taka močava!“

„Čim višje, tem boljše bo“, se oglasi s svojim basom Savo.

Res postaja sneg trši in kmalu delujejo naše dereze. V dolini pa se že jame mračiti; Kepo in Golico obsevajo poslednji žarki zahajočega solnca, istotako čudovito risano steno Rjovine. — Beli sneg, rdeči vrhovi, modro nebo, na zahodu svitla zvezda večernica, oznanjevalka mrzle noči. Vendar čutimo dolgozaželjeni mir in zadovoljnost, ki bivata samo zunaj v naravi, najraje na planinah, daleč proč od gromad umazanega mestnega zidovja.

Malo se še svetlikajo vrhovi Karavank v večerni zarji. Vrbanova Špica bolj in bolj blede od luninega svita, ko dospemo vrh Kota. Kos kruha, nekaj smokev in oranža sicer pomiri uporni želodec, a v kosteh se začne oglašati mraz. Hitro jo odkurimo dalje, ugrejemo se dodobra: prične se najlepši del cele ture.

Od vrha Kota jo zavijemo na levo po robu Pekla. Vetrovi so bili na zledenelo sneženo plast nanесли do meter visokega sipkega snega, tako da smo morali z največjo pazljivostjo vsako stopinjo preizkusiti; kajti večkrat so zdrčale cele take snežene plasti v globino. V temi zaidemo v skale, ki nam zapro nadaljnjo pot. Po kratki konferenci sklenemo zlesti na bližnji greben, češ, na višini se bomo lažje spoznali. Po vseh štirih je šlo po zledenem snegu med skalami, da je kar škripalo; Bog, da so dereze držale! Še poleti ne bi za nobeno ceno več tod lazil. Končno dospemo na majhen greben. Po vseh neprijetnostih smo za hipe uživali krasoto čarobne mesečne noči na planinah.

Med Režjo in Kredarico je zadovoljno plavala srebrna luna, le malo ji je manjkalo do ščipa. Sneg se je okoli nas blestel v nešteti kristalčkih. Pred nami se je dvigal Mali in Veliki Triglav, na desni Begunjski vrh, Cmir in Vrbanova Špica, vsi beli, kakor kreda; zadaj

temna Rjovina, spodaj grozoviti Pekel, napol v senci, nad nami pa so migljale zvezdice — in vse je bilo tako svečano tiho, kakor bi bili v velikem svetišču. Zona tajnosti in človeške nemoči nas je izpreletavala. „Ve planine, prizanesite nam grešnim zemljanom, ki se drznemo nepoklicani gledati skrivnosti vaše lepote! . . .“

Sneg nam je škripal pod nogami in od časa do časa se je začel rezki trk cepina ob ledeno skorjo. Brez glasu korakamo po širni sneženi planoti, omamljeni od tolike lepote sanjamo svoje mlade sanje.

„Juhu, kočá! Odrpta celo! Kar gori, da se posušimo in kaj ogrejemo.“

„Kaj res? Staničeva kočá? Poglejmo!“

Naš zaenkratni cilj je bila pravzaprav majhna koliba poleg Aleksandrove kočé, ki je edina dostopna, dočim so, kakor smo bili izvedeli, vse ostale kočé dobro zaklenjene. Ko pa smo šli mimo grička, kjer stoji Staničeva kočá, smo šli vendar bližje pogledat, je li res odrpta. Ključavnica je bila prav lično — izravana, — vstopili smo.

Kmalu se je na štedilniku kadilo: nadkuhar Savo je mešal svoj okusni golaž ter topil sneg za makarone. Julče je kahal lipov čaj, vodja pa je naše obleke sušil, t. j. smodil.

Čaj je izšel v šestih izdajah. Tako smo se krepčali in sušili do jutranje zarje.

Ravnokar se je bila skrila naša dobra nočna znanka za Begunjskim vrhom, ko je priplavala na vetriču rožnoprstna zarja, hčerka jutra. Od vzhoda sem se je prelivalo nebo iz bledordečih barv v zlatorumene in v jasno modrino. Snežene vrhove je oblivala lahna rdečica, oznanjevalka gorkega solnca. Bržko so prvi zlati trakovi obdali Triglav prav doli do Zelenega snega, sem si jih za spomin nekaj ujel v fotografični aparat. — Tovariša sta medtem pospravila. Potem pa pogumno naprej proti Kredarici.

Nekaj dni prej so morali ondi razgrajati strašni viharji, ker smo na gotovih mestih zopet gazili sipek sneg; kar neverjetno je, koliko snega spihajo vetrovi raz vrhove v kotline. Kakor smo pozneje spoznali, bi bilo bolje, če bi jo bili kar naravnost udarili na Kredaričin greben, ker je bil višje gori sneg uležan in leden in je vsekakor prijetneje hoditi z derezami po ledu kakor po sipkem snegu, ko zdrčiš pri vsakem koraku najmanj za polovico nazaj. Tako pa smo — naj krivca zamolčim — obšli dve tretjini Kredarice in šele potem krenili navzgor.

„Pazi, Julče, da se ti ne izpodsne, sneg je tukaj jekleno leden!“

„Boga mi, prav praviš! No, bo že bolje, še . . . hop, joj, na pomoč!“

Nekaj metrov pod Kredarico so naenkrat odpovedale pokorščino moje zledenele dereze in drčal sem po trebuhu navzdol; kar žvižgalo je, tako sem pritiskal cepinovo ost ob led in se res srečno — ustavil.

„Milan, brzo, pomagaj mi, samo še z eno roko visim na cepinu, o, te dereze!“

Previdno se je zadenjski pridrsal do mene ter mi očistil dereze s prijaznimi opomini. — Tako smo dospeli na Kredarico.

Tenki odmev v čistem planinskem zraku nas še dolgo spremlja po sneženi strmini navzdol. Na solnčni strani je bil sneg izboren, ker se čez dan na površju topi, ponoči zmrzne; zategadelj nismo rabili do Aleksandrove kočice dosti več nego poleti, približno eno uro. Solnce je kar pripekalo, zlasti ker ni bilo niti najmanjšega vetrčka; zato smo se znebili jopičev, polhovk in rokavic ter se z zavihanimi rokavi drsali po snegu. — Mala bajta ali pravzaprav hlev poleg Aleksandrove kočice je zbujal pomilovanje. Kar deževalo je skozi špranje, ker se je na strehi sneg tajal. Nekaj blazin je sicer bilo tam, pa bile so mokre kakor gnoj. Štedilnik, tista pločevinasta škatlja, je tudi še stal, nekaj mokrih polen smo tudi dobili, dimnika pa nikoder. Res, udobnosti nismo smeli pričakovati; pa smo morali še veseli biti tiste strehe, čeprav ne več cele, in drugega, kar smo našli.

Zadaj za kočico je bil lep otajan prostorček, kjer se je bilo prav prijetno greti na solncu; sčasoma je začelo žgati kar neusmiljeno. Tam smo zaspali.

Spali bi bili dalje, da nas nista po solnčnem zahodu zbudila mraz in voda. Pobašemo torej svoje stvari, zlezemo v svoje mokro zavetišče. Poskusim zanetiti ogenj. Ne gre. Nato nadkuhar Savo; kadi se, a ne gori. Slednjič zapali Milan prav snop mokre slame; kadi se še bolj, gori pa tem manj! Kaj zdaj? Odrekli smo se vsem toplim nadam, zavili smo se v mokre pelerine, se zarili v tiste mokre „blazine“, se tesno privili drug k drugemu in proti pričakovanju takoj nadaljevali zunaj pred kočico započelo, a nedovršeno spavanje. —

Veliki petek, dan trpljenja in zmage! Veselje in žalost se na tem svetu hitro menjavata. — Nočna parna kopel nas je docela ozdravila, telesno in duševno. O tem ni bilo dvoma, da poskusimo hojo na vrh Triglava. Dobro zaviti in oboroženi smo odšli še pred solnčnim vzhodom. Jasno nebo brez meglice in vetriča! Odkar hodimo po planinah, še nikdar kaj takega!

Strmina od vstopa v skale je bila tako zledenela, da so se poznale samo udrtine dereznih špic. Tam pa se je pričel naš križev pot. Res, Veliki petek! Po vseh petih s cepinom vred telovadimo med skalami, ki so bile z ledom prestekljene, da je bilo čuda. Ponekodi so nam dobro služili klini in žice, dočim so poleti samo nekaka moralna opora. Vrh Malega Triglava naju Milan z Velikim v ozadju fotografira. — Preko sedla smo imeli precejšnje sitnosti. Sneženi zamet je bil svež, da se je udiralo

na vse plati. Vsa čast in slava našemu Milanu; to je mož, ki mu lahko zaupaš. Neumorno sam prekoplje celo sedlo, motreč nadaljuje telovadne vaje, ki nas še čakajo. Naj omenim samo snežene strehe, t. j. podaljške zledenelih plasti čez robove. Če stopiš nanjo — že si smuknil v večnost! Midva sva mu molče sledila in drug drugega vlačila naprej. Nazaj doli se načelno nisva ozirala, češ da ni neobhodno potrebno. — Nosu, ušes, rok in nog nismo več čutili, ko smo sedli okoli upognjenega klina, ki je bil vse, kar smo iz snega videli od Aljaževega Stolpa. Poltretjo uro smo rabili!

Ob razgledu smo pozabili na ves trud, na vse, na vas, ljudje v nižini!

Fotografirali smo se še, potem nazaj!

Kakor gori, tako doli, samo še malo bolj pikantno. Vroče solnce je topilo sneg in led, da je voda tekla s skal v gostih curkih in nas imenitno močila. — Od naše nepozabne nočne postojanke do sedla Krme je šlo v divjem diru. Sneg se je toli udiral, da ni bilo nevarnosti zdrčanja. Pod stenami Vernarja nas je pri sestopu na Veliko Polje zopet na dveh mestih precej trdo imelo, toda previdnost premaga vse težave.

Najbolj mučen in utrudljiv del cele ture je tvorila sicer kratka pot od Velega Polja do sedelca nad Vojami. Skoro do vratu pogreznjeni smo rili po puhlem snegu. Prvi je moral kopati pravcati rov: vsakih deset metrov smo se menjali. Povrh je nad Mišeljским vrhom pripekalo solnce, da je bilo joj! Žeja nas je mučila, da smo obliznili vsak količkaj moker kamen. V največji sili jamemo požirati sneženi prah, na kar je bilo še slabše. Kako smo prišli do Vrtače, sam ne vem. Vsi smo bili tako zbiti, da se nam še gledati ni ljubilo. Leno smo pomikali svoje krake, enkrat v srpentinah, potem zopet kar naravnost navzdol. Pri vsakem padcu smo pridno zalivali želodec z belo moko in se tolažili z vrelim vinom — v Bohinju. Ker se nam je mudilo, zdrčimo po zadnji plati v zledenelem žlebu v drči za hlode. Prav na dno Voj smo se pripeljali. Zadnji in zadenjski učinek te vožnje? Potrebne bodo tri velike zaplate nekje, oj zaplate, — da se le ni nič hujšega pripetilo! Srečno smo prestali vse težkoče in ugotovili še nekaj: o plazovih, katerih smo se najbolj bali, nismo nič slišali ne videli.

Mrak je legal na Bohinjsko dolino, ko smo jo primahali v Stare Fužine. Nekaj vaških kratkohlačnikov je prestrašenih zbežalo v bližnje skednje. Krave so mukale elektriki slavospev, ker je že napeljana v hleve. Z najdaljšimi koraki smo hiteli po cesti naprej do Bohinjskega jezera. Na mostu smo obstali. Obdano od belih orjakov, je jezero ležalo

pokojno; srebrno se je svetlikala gladina od zadnje večerne zarje. Pod nami je tanko šumljala Savica svojo vsakdanjo večerno pesem. Dobrih pet minut, pa smo bili v varnem pristanu, v Milanovi vili.

Iz vseh kotov Bohinja je vabilo milo potrkanje, vrle Bohinjce k Vstajanju v Bistrico. Dolga vrsta jih je bila. Med njimi štorckljajo trije veleturisti, resni, zamišljeni . . .

Jame na Trnovskem gozdu in na planoti Lokovec.

Pavel Kunaver.

Svetovna vojna je marsikoga potegnila iz njegovega mirnega življenja in ga vrgla v ognjeni vrtimec zbesnelih človeških strasti. Toda nekaterim se je posrečilo najti tudi v dobi teme svetle ure. Med temi srečnejšimi sem bil tudi jaz, ki sem se bil pred vojno bavil z raziskovanjem podzemskih jam in drugih kraških pojavov in me je armadno vodstvo l. 1917. zaradi tega poslalo na bojišče. Tam je bilo treba vojakom preskrbeti močne strehe, ki bi vzdržale udarce najtežjih granat. Ing. Bock, že pred vojno znan speleolog (raziskovalec jam) je opozoril merodajne vojaške kroge na ogromne podzemске prostore, v katerih bi lahko tisoči vojakov našli najvarnejše zavetje tudi pred najstrašnejšim topovskim ognjem.

Ing. Bock je nato z malim oddelkom pogumnih vojakov jeseni l. 1917. kmalu odkril več stotin jam na Dobrdojski planoti in na Krasu med Tržaškim zalivom in Vipavsko dolino in je uporabnejše ob bojni črti priredil za izborna kritje vojaštva. Po skoraj eno leto trajajočih pisarijah je nenadoma tudi meni došlo povelje, da se pridružim močno povečanemu oddelku ing. Bocka, kamor sem došel začetkom marca 1917. Nekaj zanimivih jam sem videl tam, še več pa sem se naučil pri svojem genijalnem predstojniku ing. Bocku. Nenadoma sem dobil povelje, naj odidem preiskat neko jamo v sedlu 503 med Sv. Goro in Kukom. Pri koru, ki je zasedel planoto Lokovec od sv. Gore do sv. Lucije, so se navdušili za izrabljanje podz. jam za vojaška zavetišča in so hoteli, da naj kar nadaljujem raziskovanje v njihovem odseku. Ker to ni izvršljivo s samim poveljem, sem predlagal gospodom, naj ustanove samostojen oddelek speleologov za svoj odsek in sem imenoval vanj svoja bivša jamska tovariša iz lepega mirnega časa, katera pa sta bila tudi že preje priporočena od viš. armad. vodstva.

Črez mesec dni sem dobil povelje, da zapustim svojega priljubljenega poveljnika, ker so za odsek Lokovec-Trnovski gozd sestavili nov oddelek, katerega poveljnik je bil — moj bivši tovariš! Sam sem bil temu oddelku pridružen kot speleolog, kajti vsled „c“ klasifikacije nisem mogel doseči častniške šarže. Tako sva s tovarišem odšla meseca aprila 1917. raziskovat jame na omenjeni planoti. Društvo za raziskavanje podz. jam v Ljubljani nama je posodilo staro ljubo orodje, armadno vodstvo pa štiri može od delavske kompanije: eden je bil gluh, star rudar, a močan ko medved, drugi je bil živahen, pa menda ne čisto normalen človek, tretji in četrti pa sta bila Madžara, s katerima sva se pomenila le z miganjem vseh delov človeškega telesa.

Začetskoma in potem še večkrat smo dobili ukaz, naj pustimo vse obzire na znanost in vpoštevamo le vojaške interese. Pa hiteti smo morali!

Najin zaveznik je bilo lastno navdušenje za veličanstvo kraške prirode; protivno pa je bilo pomanjkanje zanesljivih in navdušenih tovarišev-jamarjev, nevolja pridruženih vojakov, ki niso imeli smisla za jame in ne poguma slediti nama globoko, nasprotovanje in nesmiselna povelja štabnih oficirjev. Neki divizijski poveljnik nam je zapovedal, naj gozdnati in z grmovjem porastli, valoviti, dolinasti in skalnati teren okoli Mrazovca, okoli 50 km², preiščemo tekom nekaj dni m² za m²!! — In končno zame in za moštvo popolnoma nezadostna hrana, kar nas je pri velikih naporih proti koncu izčrpalo.

Za vsako jamo sem narisal načrt in spisal poročilo (v več izvodih), ki so jih dobile oblasti. Originale je dobil končno ing. Bock in

jih je pred polomom srečno spravil v Gradec. Iz previdnosti pa sem ohranil kopije risb in poročil in o boljših jamah napravil še posebne boljše načrte, kakor so pač dopuščale razmere na bojišču. —

Brez ozira na krvave poboje na bojišču, ne vpoštevajoč prežalostnih časov tam gori, ko je pokalo srce v bolesti nad nesrečnim zaslepljenim človeštvom in nad trpečo krasno Goriško, bom popisal v sledečem samo naravo planot in njihovih jam, po katerih me je vodila takrat usoda. Od aprila in do 12. ofenzive, tekom katere so Italijani zapustili soško fronto, sva s tovarišem preiskala 106 jam. Da bi imela prideljenih več mož takega izrednega poguma, kakor ga je imel moj tovariš, bi bil uspeh onih dni vse drugačen.

* * *

Planoti Lokovec in Trnovski gozd.

Nahajata se severno od Vipavske doline in meje so dokaj ostre: na zah. jih meji bistra Soča, na sev. Idrijca od Sv. Lucije do Tribuše, dolina Tribuša in Belca, dotok Idrijce. Na vzh. je meja nekaka črta od Marnega vrha do Sovinega vrha; kajti tukaj ni nobene natančne meje, ker Trnovski gozd prehaja brez znakov v enako oblikovano in geološko enako sestavljeno Križnogorsko planoto. Na jugu je meja zopet ostra, ker Trnovski gozd propada jako strmo, deloma v skalnih stenah v globoko ležečo Vipavsko dolino.

Obe planoti pa deli jasno globoko zarezana Čepovanska dolina. Ta zanimiva dolina se začinja nenadoma 360 m nad dolino Idrijce. Nadaljuje se proti jugu in končno proti jugozah. ter se končuje v kotlini vasi Grgar in Britof pod Sv. Goro. To je izrazita dolina, ki jo je naredila reka — toda reke ni nikjer. Dokazali so, da je bila ta reka Soča, ki pa je zapustila pred vekovi ta del struge in se je raje zajedla zahodno od planote Lokovec v skalne sklade, kjer teče še danes.

Čepovansko dolino, nekdanjo strugo Soče, pa so v sredi podzemске sile dvignile, tako je sev. del struge visok 567 m, južni konec 454 m, a srednji pri Čepovanu 607 m. Danes je struga kraševita. Polno dolin je ustvarila navpično se odtekajoča voda in po deževju so nekatere teh dolin podobne globokim mlakužam; te oddajajo vodo nepoznanim navpičnim razpokam. Pobočja doline so deloma gozdnata, deloma pusta, nekoliko pa skrbno terasirana in tam prideluje prebivalstvo svoj živež.

Vzhodni del Trnovskega gozda je iz trdnih skladov, jugozahodni del in vzhodni del Lokovca je iz jurskih, zahodni del Lokovca pa iz krednih skladov. V zahodnem kolenu Soče nad Plavo stopajo na dan neprodorne plasti in zato je na nekaterih mestih relief od vode globokeje izklesan.

Obe planoti trpita silno vsled pomanjkanja vode, kajti vso *ipodnebno vodo pogoltnjejo neštete razpoke v površini planot. Šele globoko doli pod robom v dolini Soče, Vipave in Idrijce pritekajo na dan neštivilni viri in nekateri močni pritoki, ki jih napajata planoti po neznanih razpokah. Le v Čepovanski dolini, ki je 300 do 400 m globoko urezana med obe planoti, prihaja nekoliko virov na dan.

Česar niso naredile oblasti v miru, morale so izvršiti v vojni dobi: številnemu vojaštvu, nastanjenemu na planotah so potom dvigal dobavljali vodo v višino. Naprava, ki je dvigala vodo od Ajdovščine na Trnovski gozd preko 1200 m visoke stopinje, je imela med potjo 5 vmesnih sesalk. Sicer pa so si pomagali ljudje s kapnico in vojaki z ledom in snegom iz jam.

Trnovski gozd res sasuži svoje ime. Prekrasni gozdovi pokrivajo njegova divje preluknjana raztrgana kraška tla. Gori na Velikem Čišovniku 1344 m in na Podanovcu, ki deloma o navpičnih stenah propadata v dolino Tribuše, in posebno na juž. pobočju Mrázovca 1406 m stoje silno stari mahoviti viharniki; njihova častljiva postava imponira človeku. Proti Trnovemu, lepo ležeči vasi (788 m), na zahodu pojenjuje gozd; spodaj pod planoto, ki je tukaj lažje dostopna, se nahajajo gosto naseljeni kraji Vipavske doline in Furlanije, ki so pač vplivali, da je gozd na tem delu izginil in da na premnogih krajih na vrhovih in dolinah žalostno mole gole skale svoja rebra v nebo. Lokovec je le na vzhodu gozdat; večina te planote pa je gola in včasih prav pusta. Ljubeznive nasebine se pogostokrat menjujejo s skalovitimi puščavami. —

Trnovski gozd propada na severu in jugu silno strmo, deloma celo v ogromnih skalnih stenah. Krasen je ostri, mestoma nad 1200 m visoki rob nad lepo, vrtu podobno Vipavsko dolino. Višinska razlika znaša pri Trnovem 700 m, pri Vel. Robu celo 1100 m; kajti povprečna višina Vip. dol. znaša le malo nad 100 m.

Z vrhov Lokovca in Trnovskega gozda in tudi z jugozahodne predstraže zadnje planote, s Sv. Gore, je prekrasen razgled; nazobčane Alpe s snežnim Triglavom in sinje morje, oba najveličastnejša izraza naše zemlje sta vidna od tam v vsej krasoti! Bile so ure nepopisnega užitka, kadar sem ležal kje na kakem visokem vrhu Lokovca ali Trnovskega gozda ali pa nad strmimi skalami visoko nad Vipavsko dolino, ko je bil razgrnjen naš krasni svet pod mano in se je razprosti-

ralo modro južno nebo nad menoj. Žal, da je treskanje topovskega ognja večinoma neljubo opomnilo sanjača na strašno dobo. Srce je bolelo silno, ko sva skrivoma gledala z robov globoko doli na zeleno Sočo, našo Sočo, za katero sta bila smrtni boj oba naša neprijatelja. —

Neštevilne so naše doline, skledaste in livaste, ki pokrivajo obe planoti! Posebno pride kozava površina tam do veljave, kjer je ne pokriva gozd. Tu se vrste dolina za dolino in v njih samih zopet manjše doline in požiralniki, skrivne nedostopne špranje, ki vodijo izpodnebno vodo v kdo ve kake globine! Na Banjščicah Sv. Duha zahodno od vasi Podlešče in na nekaterih drugih krajih so doline napolnjene z debelo plastjo rodovitne rdeče zemlje, kar omogočuje poljedelstvo. Sploh so doline okoli vasi in posameznih zelo raztresenih posestvih silno skrbno očiščene kamenja; tudi pobočja so deloma terasirana, da pridobe zemlje za njive.

Kjer pa ni zemlja pokrita z gozdom ali s prstjo, tam zijajo gole in nepopisno raztrgane skale v nebo! Žlebičja (posebno pri Vrhovcu) kažejo svoja gola in razrita rebra z mnogo metrov globokimi razpokami, kakor jih le redko vidiš na visokih planotah apneniških Alp.

Tu in tam med dolinami ali v njih se odpirajo žrela prepadov (vodnjakastih dolin), ki vodijo v skrivnostne zemske globine, kamor še človek ni stopil. Vodoravnih ali le malo nagnjenih jam je tam malo, tem več pa navpičnih! 106 jam sva preiskala na planoti Lokovec in na zahodnem delu Trnovskega gozda. Toda 5 jam sva morala v najinem oddelku pustiti nepreiskanih, njihova globina je bila tolika, da sama nisva mogla doli in tudi orodja nisva imela več kakor za 115 m navpične stopinje. Izmed teh jam pa meri jama na Mrazovcu (1406) po najinem računu začetkoma navpično najmanj 145 m, neka jama južno od Nemcev okoli 200 m, jama na Vodicaх nad Kuščarji v dveh stopnjah okoli 180 m, jama na pobočju med Lokovcem in Podleščami 125 m i. t. d.

Pri sledečem opisu pridejo v poštev le one velike jame obeh planot, v katerih se prav posebno zrcali veličastvo kraške prirode. Za opis ostale množice manjših jam, bodisi da so služile tudi vojaštvu v kritje, tu ni prostora. —

Prva velika jama, s katero smo imeli opravka je bila ona na Vodicaх severovzhodne nad vasjo Kuščarji na planoti Lokovec. Ta vas leži kakor mnoge druge v podnožju vzhodne višje polovice planote, ki je tu prav posebno kraševita. Okrogli, kameniti žlebičasti vrhovi, deloma pokriti z gozdom, deloma z grmičevjem in travo, se strmo dvigajo nad nešteti malimi in ogromnimi dolinami. Nekatere izmed

njih, na vzhodnem delu nad Čepovansko dolino, so polne rodovitne zemlje. Zato je največ kmetovalcev naseljenih tu, dočim je zahodni del te valovite vzhodne polovice Lokovca malone nenaseljen. Šele nato se prično vasi zahodnega dela in primeroma precej pogosto!

Kako je zaslužil ta kraj ime Vodice, je dandanes neumljivo; kajti le malo raste dreves na zelo dolinastem, kamenitem in razpokanem terenu. — Nad sedlom med dvema velikima dolinama, v višini ca 800 m, se nahajata le po nekaj metrov ločeni jamski žreli.

Južno žrelo, ki je 20 m dolgo in 16 m široko, a se nato zoži na 8 m, smo porabili za dohod. Po steni smo spustili lestvice in s tovarišem sva splezala nato drug za drugim 42 m globoko. Vsled širokega žrela je bilo dno jame zadostno razsvetljeno in mah je poraščal navpične in poševne stene. Toda ta mah je bil blizu tlom ves v ledu, niti topli solnčni žarki niti topli vetrovi še niso ogreli jamskih tal, ki so bila debelo pokrita z ledom in snegom.

Že doli plezaje smo opazili, da se nahaja v vzhodni steni velika razpoka in v to sva hotela s tovarišem in z vojakom, ki nama je sledil. Toda začela se je 8 m nad dnom. Bilo je trdo delo za mojega tovariša, da je splezal gori preko leda in gladkih navpičnih skal. K sebi je potegnil nato lestvico in z Madžarom Takacem sva splezala za njim. Do 20 m visoka in 6 m široka črna razpoka je zijala pred nami; preko ogromnih, od stropa utranih skal smo jo sledili 17 m globoko in 42 m daleč. Visoko gori v koncu smo opazili nadaljevanje. Tovariš M. je hotel premagati steno. Toda vrhni del je previsen in tudi njegovi mačji spretnosti ni bilo mogoče preko visokega previsa. — Preplezali smo v poltemi nato še zahodno steno, iskajoč ugodne police, toda do črne odprtine nismo mogli.

V severni steni jame poleg naše razpoke pa so se odpirala nova velikanska mrka vrata v podzemlje. In kakor smo slutili, smo po njej res prišli po kratkem črnem rovu pod visoko nad nami se svetlikajoče sosedno jamsko žrelo. Tu je bilo temnejše; to žrelo je ožje in temno-modro je padala svetloba v globino. Bil je grozno divji pogled navzgor na razrite stene, s katerih je tužno odmevalo žalostno gruljenje v črnih udolbinah gnezdečih divjih golobov. Toda nismo bili na dnu. Le na polici smo stali, na kateri so se ustavljali drobci in prah, doli padajočih skal ter opolzko blato golobov. Pod nami pa se je odpiralo strašno črno žrelo naše zemlje.

S tovarišem sva plezala 12 m po navpični z golobjim blatom silno onesnaženi in gladki steni do navideznega dna. Tu je izginila dnevna svetloba docela. Pod nogami so se valili kameni še vedno navzdol čez kamene stopnice v neko črno nadaljevanje in tudi stropa

kar ni bilo mogoče razsvetliti. Previdno sva plezala navzdol preko skal po ogromni temni cevi. Končno sva dosegla malo gruščevo pobočje. Toda pod njim je bilo zopet črno. Vrgla sva kamen, najino predstražo — toda spogledala sva se — kamen je letel, udaril ob steno, padal dalje in zopet udaril ob steno in zopet je prihajal žvižg padajočega gori k nama — in šele nato je sledil koncem zamolkel udarec nekje v globini.

73 m globoko sva že bila in še 100 m naj bi šlo globoko? Zopet sva poizkusila globino črnega žrela in padanja ni hotelo biti konec. Končno sva, da bi samotno grozni občutek podzemske samote še povečala, valila večje skale v temno globino. Čutil sem, kako so se mi med grmenjem, ki je ponehavalo v čudni tmuni, večale oči in take so bile tudi oči strmečega tovariša.

Toda kako doli? Najpogumnejši nama prideljenih vojakov je ostal na polici. Sklenila sva prositi pomoči pri divizijskem poveljstvu in polna načrtov in nepopisnih občutkov sva plezala nazaj do samotno ždečega Madjara, ki nama je z vrvjo pomagal preko najgladkejših stopenj.

Nazaj smo šli do ledenega dna sosedne prijaznejše jame in še po nekaterih težjih trenutkih črez ledeni del po lestvici v višino na solnce, ki pa se je že nagibalo zatonu.

Na najino navdušeno poročilo in prošnjo je komanda rezko odgovorila, da naj se brigava le za jame, ki bi bile porabne za vojaštvo. K nesreči pa gospodje onih jam v našem odseku, ki so bile za kritje vojaštva sposobne, iz nerazumljivih vzrokov tudi niso dali izdelati. K sreči pa niso mogli naprej vedeti, ali so jame, ki so jih ukazali preiskati, porabne ali neporabne; zato sva s tovarišem prišla v jamske divjine in globine, v katero se domišljija onih gospodov ni upala. A vedela sva, da sva navezana le na najine lastne moči. —

Rovpa pri Podleščah.

Nekako v sredi planote Lokovca leži prijazna vas Podlešče v podnožju kamenitih vrhov in ob rodovični večji depresiji, Banjščice imenovani. Tudi tu je nešteto dolin in 5 minut južno od Podlešč ob robu gozda in na prehodu kamenitega pobočja v lahno valovite in rodovitne hrbte dolin proti zahodu se nahaja majhna skalovita dolina, Rovpa imenovana. Ta dolina ima večinoma navpične stene in je polna grušča in velikih skal, med njimi je ena kakor hiša. Vsi znaki pričajo, da se je pod njo udrlo; strop se je pogreznil in zrušil. Med 13 m visoko zahodno steno in skalami se nahaja luknja, ki nas je vodila v veliko jamo.

Ne sluteč kaj večjega, sva s tovarišem sama sledila nekemu dečku, enemu izmed redkih še ostalih prebivalcev, do jame. Plezala sva po razvitem jarku med steno in zagvozdjenimi skalami doline 7 m globoko, kakor po razvitem rogu. Tu se nama je odprla mala dvorana, 8 m dolga, 7 m široka in 5 m visoka. Razteza se proti severozahodu in jugovzhodu, stena je sestavljena iz samih udrtih skal, ki nama so potrdile nastanek — udor — doline in vhoda v jamo. Tudi dno je iz grušča in prav velikih skal.

Sledila sva padajočemu dnu jame, in nova odprtina, podobna prejšnji, naju je sprejela. Tudi tu sva plezala med steno in zagvozdjenimi in stisnjenimi skalami 10 m v globino. Nevarno je bilo, ker se je vse krušilo in skale so naju ogrožale. Nepreviden prijem bi zamogel zrušiti skalovje nad nama.

Ko stopiva na dno je zazijal pred nama proti severozahodu prazen prostor; od veselja in začudenja sva hitela v črno temo. Po daljšem tavanju sem in tja sva zamogla natančneje spoznati veliki podzemski prostor, v katerem sva se nahajala. Dno velike dvorane pada v gori označeni smeri in strmini 15—20°. Sredina je poglabljena, ker si je ob deževju tekoč potok izkopal v kamenju in ilovici žleb, v katerega je tudi z obeh daljših strani jame pritekala voda. Severovzhodna stran je večinoma pokrita z debelo plastjo ilovice, deloma z gruščem, jugozahodna polovica pa je pravi labirint ogromnih od stropa udrtih skal. Ta ogromna dvorana je namreč 83 m dolga in v celi dolžini 23—25 m široka. Zato so skladi stropa lahko upognjeni; posebno v gorenjem delu se kruši strop v velikih kosih. Sčasoma bo udiranje doseglo površje in nova udorna dolina bo nastala.

V jamah, v katerih deluje voda, so vse stene in skale temne in umazane, tudi dobre svetilke ne morejo take jame razsvetliti, kakor je to možno v kapniških jamah, kjer svetlejši kapniki odbijajo svetlobo. Zato sva tudi tu, sledeč žlebu v jamskem dnu, metala tu in tam kamenje naprej, da bi preje izvedela, kaj je pod nama tam, kamor še ni segala najina luč — in res, zopet je eden izmed kamenov padel na skalo, se strkljal dalje in čez malo časa sva zaslišala globoko doli udarec! Hura! Nadaljevanje! Hitela sva po žlebu in sva našla, da je potok tu konci dvorane izgubil tla v velikem ponoru, ki ga obkrožajo velike od stropa udrte in nad žlebom ponora — prepada zopet zagvozdene skale. Po natančnejšem ogledu sva našla, da se nahajava na skalah, ki tvorijo strop skoraj 15 m dolgega in ne dosti manj širokega prepada. Kamenje, ki sva ga vrgla v globino, je letelo različno globoko. Zato sva po izmerjenju in narisaniu jame, kolikor sva jo obhodila, urno odhitela nazaj po moštvo in orodje, da bi čim preje mogla v divjo globino, v katero še nikdar ni stopil človek, —

Vrnili smo se kmalu in tudi do črnega žrela v veliki dvorani smo priplezali urno. Izmed moštva so zopet vsi odločno zavrnilo ponudbo, da bi šel kdo z nama. Pritrdili smo lestvice na skale in drug za drugim sva splezala v globino 40 m. Stene so bile jako razjedene od vode, ki je tudi sedaj močila skale in izjedala žlebičje. Sredi stene je ozka polica, polna silno ostrega grušča, ki se kruši od sten. Doli sem našel tovariša v skrajnem kotu. Pregledal je bil že dno, pokrito s skalami, in me je vodil preko boljvanov do novega žrela na severni strani. Zahtevala sva novih lestvic, jih pripela nato na prve in plezala v novič 30 m doli.

Od tal sva mogla pregledati razpoko natančneje. Stene so strahovito raztrgane, polne kaminov in globokih žlebov in med njimi se nahajajočih skalnih kameliranih stebrov. Dno — bila sva 146 m pod površjem — je pokrito s skalami, opranimi od visoko padajoče vode in z naplavljenjo ilovico. Razprostira se od juga proti severu 28 m dolgo in do 6 m široko. Toda v zahodni steni sva našla pravokotno na dno se nadaljujočo razpoko, katere višine z našimi svetilkami nisva mogla določiti; sledila sva ji 20 m daleč po vijugah, širokih od 1 m do 3 dm, po ilovici in kamenju, dokler naju ni ustavila ožina 2 dm. Toda videla sva, da zmanjka naprej tal in kamen je zopet letel globoko ...

Videti je, da zbira ta jama velik del vode okoliških vrhov in dolin in jo vodi po svojih ogromnih razpokah doli v neznane globočine. Le prav gori na prav suhih mestih je nekoliko kapnikov, vse drugo je umazano in razrito od vode, da se stene polagoma rušijo. Toda razvaline se v pritekajoči vodi tudi sproti topijo. —

Izmučena a zadovoljna sva zapustila prepad in sva s težavo potegnili lestvico od stopnje do stopnje kvišku. Bil je že večer, ko smo zopet zagledali svetlo nebo nad seboj.

Na grebenu Sleme, ki deli planoto Lokovec na severno in južno polovico, smo našli poleg več manjših jam tudi eno precej veliko in lepo. Vhod se nahaja južno od vasi Lohke^o na travnatem, dolinastem, severnem pobočju Slemen. Do prvega nas je vodil 26 m globok prepad. Klub poletju je ležalo na produ še precej snega. Zahodna, strmo propadajoča stran dna se je končala v 9 m globokem nadaljevanju. Bilo je težko priti doli, ker so lestvice prožile nastavljene skale in ker sva čuvala dve tik ob prepadu ležeči jajci divjih golobov. Odprl se nam je velik prostor, 21 m dolg, 6 m širok in 4—6 m visok. Strmo melišče, polno velikih skal, nama je oviralo pohod. Jamske stene in strop so oblikovane tu, kakor da jih je izdolbla reka.

Naslednji del jame, 18 m dolg, se nadaljuje proti jugu, nato pa se odpira proti zahodu do 30 m dolga dvorana z ravnim dnom; pokrita je s skalovjem, v koncu pa z drobnim gruščem in ilovico. Strop krase lepi stalaktiti. Tla pa prepreza na koncu plitev žlebič, po katerem teče po deževju mal potok, ki se izgublja v špranji v tleh. Žal, da je zaradi ožine nisva mogla slediti.

Postanek teh velikih prostorov nama ni bil umljiv in sva iskala ob stenah nadaljevanja jame. Pri globini 50 m od zadnjega prepada je našel tovariš v severni steni razpoko, močno zasigano in le na vrhu toliko široko, da sva se plazila 6 m po njej, dokler ni pred nama zasijala črna praznota. Pritrdila sva lestvice in splezala 10 m globoko na gruščava tla. Velika skala leži tu v sredi jame in za njo se dviga silno strma sigava stena. Ker nisva videla vrha, sva plezala po njej 15 m visoko in sva dospela v nove prostore, katerih dno je bilo pokrito z ilovico in velikimi skalami. Najvišji vrh pa so krasilo stalagmiti. Za njimi se je dno pogreznilo in po opasni, iz samih skal in ilovice sestavljeni steni sva plezala približno 12 m globoko v ozek rov, kjer so naju presenetile prekrasne kristalne oblike malih stalaktitov. Toda še ni bilo konec jame. Z vrha pri stalagmitih sva videla črez prepad v severni steni luknjo. Preplezala sva stranske stene in po prav neprijetnih ožinah sva dospela v 14 m dolgo, 12 m široko in 9 m visoko dvorano, ki jo krase nekateri lepi kapniki. Strop je zelo razjeden in ima več visokih dimnikov, po katerih priteka razjedajoča voda. Tudi v ostalem delu jame sva tu jasnejše videla pota od površja pritekajoče vode, ki ji je vsa ta jama pot v globino in ki je tekom vekov izprala tako občudovanja vredne podzemske prostore.

Opisane jame so same karakteristični vzori izmed množice ostalih jam Lokovske planote in Trnovskega gozda. Zaradi pomanjkanja domačinov, ki so po večini med vojno pobegnili v zaledje, sva mogoče še marsikatero jamo pustila nepreiskano.

Izmed ledenih in sneženih jam je najvažnejša ona, ki se nahaja 3 km severno od Male Lazne. Njen vhod leži v eni izmed najglobokejših in največjih dolin južno od visokih vrhov severnega roba Trnovskega gozda. Vsled izredne množine leda, ki se tvori v tej jami (na spec. zemljevidu „Eisgrube“ imenovana) in ki so ga nešteto vozov iz nje dobavljali nekdanj za Gorico in Trst, je napravljena do nje dokaj lepa cesta.

Dolina, ki vodi do vhoda, je večinoma brez dreves, strma in je do 40 m globoka. Tudi južno nad jamo so velike doline. Vhod v ledeno jamo se nahaja v južnem pobočju, ali bolje južni steni doline. Že z globino zastajajo toploto ljubeče rastline in pustejšje je pobočje, dokler

ne stojimo pred 13 m širokim in 11 m visokim jamskim žrelom na samih vlažnih in le tu in tam mahovitih tleh. Že pred vhomom nas je nemilo stresel mraz, ki je prihajal iz črne votline; kajti zunaj je vladala še poletna vročina in cestni prah smo prinesli tu doli.

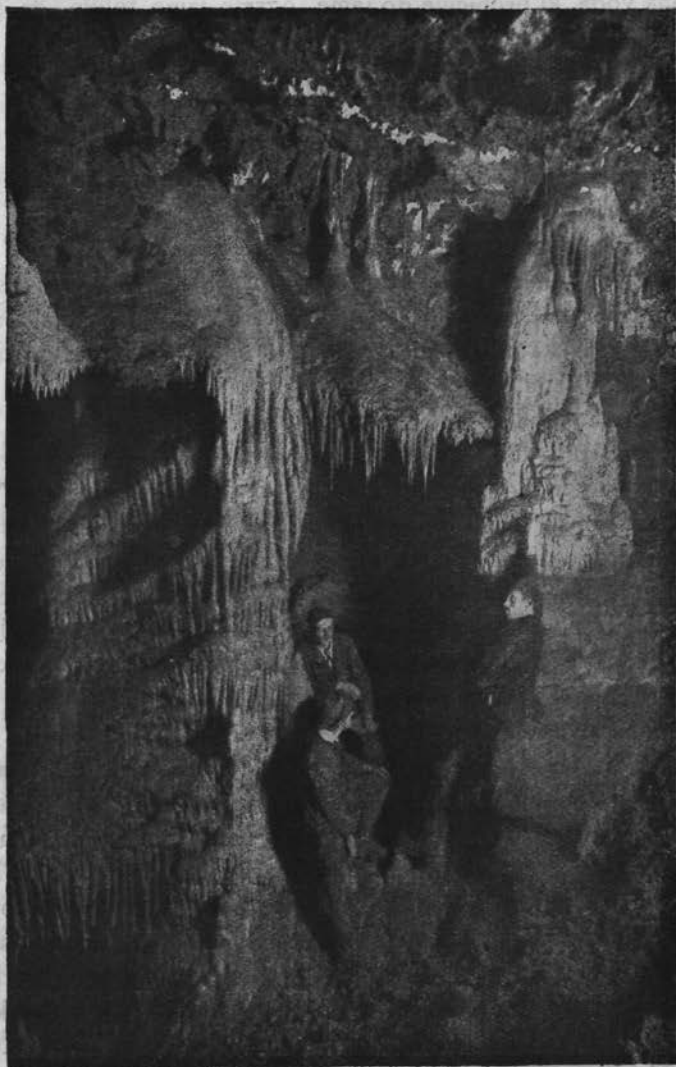
Pa nismo bili sami. Gori na robu so stali vozovi, čakajoč na vodo, in pri vhodu so stale mule s sodčki in iz jame se je čulo zamolko govorjenje vojaštva, ki je kopalo led.

Jamsko dno se ponižuje strmo proti jugu; prav neprijetno je bilo po ledeni strmini navzdol, dasiravno je led tu prav umazan. Začetkoma 13 m široki vhod se zoži nato na 8 m širok, 18 m dolg in do 10 m visok hodnik. Čim globlje v jamo smo prihajali, tem čistejši je bil led. Ob stenah je led odstopil, toda kamenitega dna ni bilo nikjer videti. Za tem hodnikom ponehava strmina leda in jama se razširi v 18 m dolgo in toliko široko in jako visoko preddvorano. Neznano globok led jo pokriva in čudno se leskečejo razpoke v njem. Tu in tam leži na njem skala, utrgana od stropa, a že naslednje leto je ne bo videti, ker voda, ki neprestano kaplja s stropa, se bo izpremenila v led, ko bo pozimi prvi mrzli zrak pritekel v jamo. Tu že pojenjuje svetloba in skozi 9 m široko žrelo smo stopili v nov prostor. Kakor nam je pravil preje gozdar, ta del ni vedno prestopen, če sega led na prehodu iz preddvorane v kristalno dvorano do 4 m visokega stropa ali pa stoji poleti voda več metrov visoko nad ledom. Vsled izredno suhega leta in tudi zaradi odnašanja vode in ledu po vojaštvu pa se je tokrat stanje ledu tako zelo znižalo.

Zanimivo je, da so vojaki tu doli prebili led in našli pod njim do $\frac{3}{4}$ m visoko vodo, stoječo nad spodnjo plastjo leda; ko so to vodo odnesli, so našli pod ledom zopet nov plitev reservoir vode, stoječe na ledu. Najbrže je pripisati ta pojav kratkim toplim dobam tekočega leta, ki ji je sledila mrzlejša, nakar je voda, stoječa na ledu, samo na površju zmrznila. Da pa voda ni ob strani odtekla, so vzrok tekom zime silno ohlajene stene, ob katerih se led sploh ni tajal in je tudi pronicajoča voda takoj zmrznila; na ta način je voda stala kakor v kadunji, vrh tega pokrita od debele skorje ledu.

Naslednja kristalna dvorana, ležeča tudi južno od preddvorane, je najčarobnejši podzemski prostor, ki sem ga kdaj videl. Dolg je 22 m, širok 21 m in visok do 12 m. Prekrasna so njegova tla: čist, zelen, neznano debel led jih pokriva. Le redkokje je ležala skala, ki se je utrgala z močno razjedenega stropa. Proti stenam se je dvigal led v strmi stopnici nad 1 m visoko in tu na stopnici je bil pokrit s skorjo rahlo se držečih zmrzlih kapljic.

Tu in tam so ležali kosi pred kratkim mogočnih ledenih stebrov, njih podstavek je bil le še velik gladek kup leda. Toda še ni odpadel ves ledeni kras jame. Z južne stene je bil do 4 m visok led kakor slap in ob obeh straneh so ga dičile številne ledene sveče. Tudi s stropa je viselo še mnogo debelih in tankih, deloma nad 1 m dolgih sveč v krasnih skupinah. Toda

varno smo se jih ogibali, ker v tem času se rade trgajo in gorje onemu, ki ga zadenejo ledeni kosi! Krasna je bila tudi kapelica v vzhodni steni, vsa prevlečena z ledom in z dnom, gladkim kakor ogledalo. Ali neprijetno je bilo presenečenje, ko smo stopili vanj, kajti voda ga je pokrivala.

Do tu ima jama tipično obliko ledenih jam. Ogromni sveči podobna, z vhodom proti severu obrnjenim, in začetkoma zelo strma, omogočuje pozimi dobro zračenje; mrzel zrak teče skozi široko žrelo v jamo in ohladi njene stene, da so shramba mraza za celo leto. Nasprotno pa poleti lažji topli zrak ne more ogreti globine in šele poletna izpodnebna voda, ki pronicuje do jame, ogreje jamo toliko, da se prične led tajati.

V zahodnem delu kristalne dvorane smo splezali čez 5 metrov visok kup udratih skal v 8 m dolg, 6 m širok in toliko visok prostor, katerega krasna tla so bila iz gladkega debelega leda; lep, kaneliran leden steber je segal od tal do stropa. Skalovje pa je tukaj strašno razjedeno.

Približavši se zahodni, silno razriti steni, nam je iz neke $\frac{3}{4}$ m široke luknje pri tleh zapihalo nasproti tako, da je pri njej ugasnila tudi močno goreča acetilenka. Bil je to znak, da se gotovo nahajajo za luknjo veliki prostori, iz katerih uhaja zrak navzgor in se izenačuje zračni tlak na površju in v jami.

Šele naslednji dan smo natančneje pregledali naslednje prostore. Pri luknji smo pritrdili lestvice in po širšem se rovu smo priplezali na ledeno steno in po njej v 11 m dolgo „čarobno dvorano“.) Zopet smo stali na golem ledu, iz katerega se je dvigal krasen leden steber. Veliki kosi drugega takega stebra so ležali blizu njega in tudi precej velikih skal je ležalo na ledu. Kakor v gorenjih prostorih se je tudi tukaj led tajal. Topline žal nismo mogli meriti, ker nismo imeli s seboj toplomera; toda le prav malo je moralo biti nad 0° ; kajti enake toplinske razmere sem našel že v drugih ledenih jamah poleti.

Čarobna dvorana se nadaljuje proti severu, kjer prehaja lednik v črnem prepadu, ter na zahodu, kjer se nad ledom dviguje strma stena, a med njo in stropom zeva do 12 m široka črna odprtina. Splezali smo gori na greben, oster kakor nož, pred nami je bil ogromen prostor, zavit v črno temo. Na nasprotno stran navzdol smo splezali po lestvicah, ki smo jih potegnili za seboj. Bili smo v prostoru, velikem kakor cerkev; kajti 28 m je bil dolg, 20 širok in 26 m visok! Le polagoma smo se orientirali v njem; kajti velikanske skale, udrtne s stropa, pokrivajo deloma njegova tla. Na severni strani sva našla pod steno kup leda, najbrže ostanek kakega večjega ledenega stebra. Sicer pa tu ni bilo znamenj, da bi se nahajale pozimi ali pomladi večje množine ledu.

V zahodnem koncu dna se nahaja 10 m globok jarek; po ozki polici ob njegovi steni je zlezal tovariš v ozko razpoko, od koder se mu je odprl pogled v prepad, kojega globino je cenil do 30 m. Razmere

* Imenovala sva posamezne prostore z raznimi imeni, da bi jih bilo lažje razločevali.

so nas silile, da smo opustili raziskovanje tega podaljška. Tudi okoli 15 m severno od tega prepada smo našli ob steni prepad, neznano globok, ki ga bo vsled strahovito preperelih in nastavljenih skal ob vzhodu skrajno težko preiskati. Tako sva izpustila s tovarišem dve nadaljevanji in sva se vrnila nazaj v lednik „čarobne dvorane“. Pa čakalo naju je še eno presenečenje.

Na lestvice, gori pritrjene, smo pripeli nove dele in smo jih izpustili po ledeniku navzdol. Voda je izprala v led več decimetrov globok žleb, v katerega se je zajedla naša lestvica. Zato je bilo težko plezati navzdol po 9 m visoki ledeni steni. Prišli smo v ledniško dvorano 92 m globoko. Njena severna stena je grozno razrita in deloma jo je pokrival led. Stropa ni bilo videti, ker se je izgubljal nad dvorano v neznane višine. Tla pokrivajo velike skale in od juga visi v ta del lednik. Pa bil je kar neprijeten občutek, videti nad seboj tako silno množino visečega ledu! V zgodnjem letnem času je tu najbrže mnogo več ledu, vendar posebnih znakov nisva našla. Grušč pa je bil povčini še zlepljen z ledom, kar nama je edino pomagalo, da sva splezala skozi ozko luknjo v jugovzhodnem delu do dna. Tu je bila namreč med gruščem in steno ozka vrzel, ki smo jo nekoliko razširili. Nato smo spustili lestvico v globino in s silno težavo sva se splazila s tovarišem po nevarni ožini doli. Velika plošča sige se mi je odkrušila in malo je manjkalo, da mi ni ubila tovariša, rešila ga je njegova mačja opreznost.

Prišla sva v zelo strmo široko razpoko in sva splezala navzdol po njej do male terase. Lestvice niso več segale doli in vrv le naju je varovala. Hoteč temo nekoliko razsvetliti in se temelitejše orientirati, sva prižgala svetilno raketo. Dasi se ni užgala pravilno, je vendar, padaje v prepad, razsvetlila nove prostore fanatastične in strašne oblike. Hrepenenje po nadaljnjem raziskovanju teh divjin, a tudi tesnobo občudovanja velikanske prirode se je obudilo v naju. Kam pač peljejo te globine? Do podzemskih vodotokov? Še premalo je znan Trnovski gozd in njegove skrivnosti. Saj je mogoče tedaj prvič stopila človeška noga po težko dostopnih razpokah tako globoko v njegovi gmoti in vendar je od tu malone še 800 m do nivoja Vipavske doline, kamor odteka velik del pronicajoče vode; ne mnogo višje leži pa tudi dolina Tribuše! Težko bo človeku kdaj razjasniti vse skrivnosti zemske skorje.

Nama je zmanjkalo orodja, našim ljudem je zmanjkalo že više gori poguma; da bi nama sledili; zato sva se resignirano vrnila do lestvice in po težavnem potu v ledniški dom od; tu pa ven pod solnce, zapustivši v eni jami kar tri nepreiskana nadaljevanja.

Društvene vesti.

Zimska soba v Cojzovi koči. Da obvarujemo to kočo v zimskem času kar vsakoletnega vloma, smo v pritličju kočee opremili malo sobico za zimske obiskovalce. V nji stoji mala železna peč, ki se hitro segreje; tudi kuhati je možno na nji. Pripravljene so tri postelje, seveda brez odej (ker bi te gotovo izginile čez zimo!), miza in klop. V zalogi je tudi nekaj drv za kurjavo. Oprema pač za silo!

Naprošajo se zimski obiskovalci, da pazijo v prvi vrsti na ogenj, ki se naj pred odhodom pogasi do zadnje iskrice. Drv naj se porabi le toliko, kolikor se jih za kuho neobhodno potrebuje. Pazi naj se na snago; ne odmetavajte smeti po sobi! Vsak imej toliko vesti, da pospravi sobo, preden jo zapusti; sobo naj za seboj dobro zapre, da je ne odpre vihar in ne nameda v njo snega.

Zimska soba ostane odprta; kočea sama je brez opreme in zaprta. Obiskovalci naj morebitno poškodbo takoj javijo Osrednjemu odboru SPD v Ljubljani, Kralja Petra trg št. 3. Za poškodbe je odgovoren tisti, za katerim se poškodba ugotovi; proti njemu se bo najstrožje sodnijsko postopalo. — Turisti! Cenite to novo napravo in pomagajte nam vedno in povsod proti vlomom v naše kočee, katerih poprava nas stane ogromne vsote, ki bi jih sicer mogli posvetiti novim napravam.

Osrednji odbor.

„Ižanski Vintgar“. Trije vneti prijatelji našega društva so dne 28. marca 1921 že čisto obledele markacije obnovili in izpopolnili na poti skozi „Ižanski Vintgar“. Znaki se začno od cerkvice sv. Jederti pri posestniku — mlinarju Pristavcu v Iški in gredo do takozvane „Turjaške brvi“, t. j. do brvi črez potok Iško, tam kjer se izliva potok Zala v Iško. Levo pred brvjo je steza na Krvavo peč, a desno črez brv na vas Osredek. Barvo za markiranje je nabavil na lastne stroške ustanovni član SPD, g. Josip Egger.

Planinske kočee, popravila. — Letošnja turistovska sezona bi bila za oskrbo koč dosti ugodnejša, nego druga leta. Toda društvu so naraščali novi ogromni izdatki za poprave. Vsakršno stavbno delo zahteva v sedanjih časih velikih žrtev; tako je moralo tudi naše društvo letos visoke svote porabiti za adaptacije in popravila.

Pri Cojzovi koči na Kokrskem sedlu se je priredila v zidanem pritličju soba za zimske turiste — položil se je pod, napravil pograd in postavila se je železna peč. Tudi zgornji prostori so se morali izdatno popraviti, ker so jih neznani zlikovci močno poškodovali. Sedaj bodo imeli zimski turisti pristopno nalašč za nje pripravljeno sobo, ki bo tudi primerno toplejša, ker je zavarovana proti prepihu. Zato upamo, da bodo za nadalje pustili obiskovalci zgornje zaprte prostore nedotaknjene, posebno ker ni gori nobenih postelj in tudi ne drv.

Erjavčeva kočea (prej Vossova) pod Vršičem je bila docela opustošena; vojaštvo je predrlo eno steno in napravilo iz poprejšnje obednice in kuhinje hlev za konje; tla so bila uničena, okna razbita, streha poškodovana, vsi prostori strašno okajeni in zane-marjeni, notranje oprave pa sploh nobene. Društvo je sklenilo kočeo urediti ter je prva dela že dala izvršiti. Popravljen je zopet stena, napravljeni so obodi za okna in vrata, počedilo se je, kar se je dalo, in postavljena je pred obednico primerna veranda; tla so se na novo položila. Notranjo opravo, namreč vrata, okna, klopi, mize, postelje i. t. d. da društvo izvršiti čez zimo. — Tako bi bilo upati, da se bo Erjavčeva kočea do prihodnje sezone zopet dala oskrbovati. Sedanja obnovitvena dela pa so v celem tako obsežna, kakor da bi se postavila kočea na novo.

Orožnova koča na Črni Prsti se je nahajala v enakem stanju; popolnoma je izropana, znotraj vsa razbita, tudi streha je bila že uničena. Zato je društvo že sedaj napravilo novo streho in je izvršilo prva tesarska dela, da se bo koča vsaj dala zapreti. Notranja oprava, vrata ter okna se izvršijo tudi preko zime.

Pri Hotelu Zlatorogu v Ukanci je moralo društvo staro dependanco adaptovati; streha je bila že strohnela; znotranja oprava je bila uničena, pod in stene slabe. Letos se je napravila nova streha iz eternita, obile so se stene, uredili notranji prostori in izvršila se je tudi že notranja oprava, posebno postelje. Tako je tudi ta dependanca postala za goste porabna.

Pri Kadilnikovi koči na Golici se je uredil vodnjak in betoniran hodnik zadaj za kočo. V spodnjih prostorih so se obnovili podi.

Urejevanje ostalih koč pride prihodnje leto na vrsto, posebno Koča na Veliki Planini, ki je že tudi v zelo slabem stanju.

Pozor, planinci! V obmejnem gorovju so sestavljene nove granične čete, ki vršijo posebno stražo proti tihotapcem. Tihotapstvo se je v obmejnih krajih zelo razvilo in zato so oblastva morala storiti energične korake. Ker pa so postavljene granične čete večinoma v takih krajih, koder ima Slov. Plan. Društvo svoje postojanke, zahtevajo te čete zavetja v naših kočah. Tako so zasedle staro Aljaževo kočo v Vratih, Erjavčevo kočo pod Vrščem, ki smo jo baš preuredili, dependanco pri hotelu Zlatorogu in ni izključeno, da bodo čez zimo tudi še v drugih kočah. Z ozirom na to je poset obmejnega gorovja obtežen; ker morajo granične čete pri izvrševanju svoje službe biti zelo stroge, se posebno take točke, koder so prehodi čez mejo, ne bodo mogle brez posebne dovoljenja poveljstva posečati. Tudi bi se lahko pripetilo, da bi granične čete kake turiste, ki bi hodili po stranskih potih, smatrali za tihotapce. Zato SPD sploh priporoča, da naj opustijo turisti čez zimo, in dokler kože ne bodo oskrbovane, ture po obmejnem gorovju.

Obzor.

† Josip Hauptman. Preminil je po kratki bolezni Josip Hauptman, pisarniški ravnatelj trgovske zbornice v Ljubljani, ki si je stekel velike zasluge za razvoj Slovenskega Planinskega Društva. Bil je prvi „pipar“ in je s svojimi tovariši „piparji“ dal vzpodbujajo za ustanovitev našega društva; potem pa se je ves čas svojega življenja posvetil delovanju za društvo, čigar tajnik je bil do najzadnjih let. Bil je skromen, pa vesten in vztrajen delavec za razvoj slovenskega planinstva, požrtvovalno se je udeleževal vseh društvenih prireditvah, sodeloval je pri administraciji Planinskega Vestnika, kot tajnik pa je bil ob svoji spretnosti vedno na mestu in naravnost nedosežen v svoji marljivosti. Dasi telesno ni bil krepak, je delal v mlajših letih večje ture, a tudi pozneje je rad potoval in je pri tem vzgajal sinka in hčerko za hribolazce. Bil je ljubitelj proste narave kakor malokdo, dober botanik in nabiralec metuljev. Rad je bil vesel, znan kot dober družabnik, dokler ga ni potrla bridka izguba, ko mu je pred nekaj leti zavrtna bolezen vzela nadebudnega sinka. — Ko je sedaj tudi on legel k počitku, smo izgubili zvestega planinca, ki ga obdržimo vedno v častnem spominu.

Izlet na Kum. Dne 9. oktobra t. l. je priredil Osrednji odbor SPD skupno z Goriško podružnico SPD na Kum enodneven izlet, ki je jako lepo uspel. Izleta se je udeležilo precejšnje število članov iz Ljubljane, na Kumu pa smo se sešli s člani Posavske podružnice in s člani Hrvatskega Planinskega Društva iz Zagreba. Bil je lep solnčen dan; v prijetni, neprisiljeni zabavi nam je le prehitro potekel čas. Vabilu Hrvatov, naj si pridemo ogledat Plitvička jezera, se hočemo gotovo kmalu odzvati. — Po prisrčnem slovesu so se vračali Posavci in Hrvati proti Hrastniku, mi pa, ki smo prišli gori čez Dobovec iz Trbovelj, smo se vrnili na Zagorje. Nas vse je navdajala želja, da se enaki izleti še večkrat prirede. — Iskrena hvala bodi izrečena ravnateljstvu Južne železnice, ki nam je blagohotno dovolilo tja in nazaj polovično železniško vožnjo. F. L.—e.

Razstava planinskih slik. Osrednji odbor SPD je priredil v Jakopičevem paviljonu ob otvoritvi velesemnja res lepo razstavo fotografičnih, akvarelnih in oljnatih slik naših pokrajin.

Otvoritve so se udeležili tudi trgovski minister Spaho, minister Kukovec, minister Hribar z namestnikom Baltičem, general Dokić, zastopnik Čehoslovaške republike dr. Beneš, dr. Marn, zastopniki univerze, mestne občine, višjega šolskega sveta, finančne delegacije, minister na razpoložanju dr. Kramer, zastopniki časopisja itd. Predsednik dr. Fr. Tomiňšek je pozdravil došle goste in povdarjal namen razstave, da pokažemo obiskovalcem velesemnja krasoto naših pokrajin.

Razstavili so naši stari znanci gosp. Josip Kunaver iz Ljubljane, Makso Koželj iz Kamnika, Valentin Hodnik in prof. Ravnik iz Bohinja, ing. Tomicelj iz Rakeka. Poleg teh bile so razstavljene slike na bojišču padlega † Bogumila Brinška. Med fotografičnimi slikami sta nam pokazala ravno Brinšek in Kunaver višek tehnike Slike gosp. Kunaverja pri mlinu, dalje zimska idila naravnost presenetljivo gledalca, da je mogoče fotografično predočiti vse to tako naravno.

Jako ljubki so tudi akvareli gospoda Koželja, posebno je ugajala panorama Kamniških planin. G. Hodnik je zastopan največ z oljnatimi slikami; nima pač še tiste izurjenosti, a pozna se mu znaten napredek od lanskega leta. Tudi slike g. prof. Ravnika in ing. Domiclja so bile jako dobre. Hvaležni moramo biti SPD., da dela na tako hvalevreden način za pospešitev tujskega in turistovskega prometa.

Vsebina: Dr. H. Tuma: Kaluder, Lanževica, planina Za Skalo (str. 113.) — J. K. in T.: Na zasneženi Triglav (str. 124.) — Pavel Kunaver: Jame na Trnovskem gozdu in na planoti Lokovec (str. 128.) — Društvene vesti: Zimska soba v Cojzovi koči, „Ižanski Vintgar“, Planinske kočice, popravila, Pri Cojzovi koči, Erjavčeva kočica (str. 142), Orožnova kočica, Pri Hotelu Zlatorogu, Pri Kadilnikovi koči, Pozor, planinci (str. 143), Obzor: † Josip Hauptman (str. 143), Izlet na Kum, Razstava planinskih slik (str. 144). — Naše slike: Turski Žleb (str. 118), Zasneženi Aljažev stolp (str. 128), Jama „Okroglica“ na Plehu (str. 139).

Urednik **dr. Josip Tomiňšek** v Mariboru. — Izdaja in zalaga Slovensko Planinsko Društvo v Ljubljani (Osrednji odbor). — Tisk tiskarne Makso Hrovatin v Ljubljani.